

УДК 745.55 (477) «19/20»+739.2(477) «19/20»

Кравченко М. Я.

Львівська національна академія мистецтв

МИСТЕЦЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ АВТОРСЬКИХ ПРИКРАС В УКРАЇНІ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Кравченко М. Я. Мистецькі тенденції авторських прикрас в Україні останньої третини ХХ — початку ХХІ століття. В публікації висвітлюється культурний контекст формування та розвитку мистецтва художніх прикрас в Центральній Європі та Україні з урахуванням особливостей творчих інспірацій та концепцій. Виявлено тенденції розвитку мистецтва художніх прикрас України останньої третини ХХ ст. як мистецького феномену у просторі сучасного українського декоративно-прикладного мистецтва. Аналізуються паралелі між ювелірними прикрасами та прикрасами з нетрадиційних матеріалів. Висвітлено особливості формування середовища виникнення прикрас з нетрадиційних матеріалів та їх зв'язок з образотворчим та декоративно-ужитковим мистецтвом. Акцентовується увага на властивостях застосування нетрадиційних матеріалів у прикрасах. Розглядається творчість провідних українських художників, які працюють в сфері авторських художніх прикрас. Висвітлено проблеми та перспективи розвитку мистецтва художніх прикрас в Україні.

Ключові слова: авторські художні прикраси, естетика, ювелірне мистецтво, альтернативні матеріали, пластика, феномен, стилістика, концепція, технологічні особливості виконання, провідні художники.

Кравченко М. Я. Художественные тенденции авторских художественных украшений в Украине последней трети ХХ — начала ХХІ века. В статье освещается культурный контекст формирования и развития искусства художественных украшений в Центральной Европе и Украине с учетом особенностей творческих инспираций и концепций. Выявлены тенденции развития искусства художественных украшений Украины последней трети ХХ в. как художественного феномена в пространстве современного украинского декоративно-прикладного искусства. Анализируются параллели между ювелирными украшениями и украшениями из нетрадиционных материалов. Освещены особенности формирования среды возникновения украшений из нетрадиционных материалов и их связь с изобразительным и декоративно-прикладным искусством. Акцентируется внимание на свойствах применения нетрадиционных материалов в украшениях. Рассматривается творчество ве-

дущих украинских художников, которые работают в сфере авторских художественных украшений. Освещены проблемы и перспективы развития искусства художественных украшений в Украине.

Ключевые слова: авторские художественные украшения, эстетика, ювелирное искусство, альтернативные материалы, пластика, феномен, стилістика, концепция, технологические особенности выполнения, ведущие художники.

Kravchenko M. Artistic tendencies art jewelry in Ukraine last third of — beginning of XXI century. This article highlights the cultural context of the formation and development of the jewelry art in Central Europe and Ukraine, taking into account the characteristics of creative inspiration and concepts. Revealed the trends of the jewelry art in Ukraine last third of the twentieth century, as an artistic phenomenon in the space of modern Ukrainian arts and crafts. Analyzes the parallels between jewelry and unconventional (alternative) materials. Highlights the features of formation environment of non-traditional jewelry materials and their relation to the fine and decorative art. Attention is focused on the use of unconventional materials in jewelry. We consider the work of leading Ukrainian artists working in the field of art jewelry. And highlights the problems and prospects of jewelry art in Ukraine.

Keywords: art jewellery, author, art, aesthetics, jewelry, alternative materials, plastic, phenomenon, style, concept, technical features of performance.

Нова концепція прикладного мистецтва, сформульована в другій половині ХІХ — початку ХХ століття, привнесла в обіг поняття «авторське мистецтво», яке з тих пір стало визначальним творчим критерієм для художників цього напрямку. Суть даної проблеми проголосили понад 150 років тому художники «Братства прерафаелітів»: «Немає авторитетів, крім авторитету власного розуму та рук, і авторитету природи». Авторське мистецтво вперше дозволило не лише оголосити, але й реалізувати на практиці принципи творчої рівності між прикладним мистецтвом і «академічним мистецтвом» — архітектурою, живописом, скульптурою.

Можна з упевненістю констатувати, що з настанням нового ХХ століття ювелірні прикраси стають вираженням індивідуальності. Гасло «прикраси, як вираження особистості» стало радикальною відмовою від колишньої функції прикрас, які були вираженням економічного і соціального стану власника. Особливістю таких «індивідуальних» прикрас є авторське начало, такі об'єкти в основному є творами «авторського мистецтва». «Авторське» визначає конкретну межу між персональною творчістю художника і промисловістю. В руслі «авторського мистецтва» з 1960-х років розвивається ювелірне мистецтво в Європі. В Україні ця тенденція утверджується в мистецтві прикрас з середини 1970-х років.

Постановка проблеми. Авторська прикраса в Україні останньої третини ХХ — початку ХХІ ст. явище цілком нове і малодосліджене. Протягом ХХ століття прикраси перебували в контексті ювелірного

мистецтва, але в останній третині XX ст. переходять ці межі й отримують властивості ювелірного та інших видів декоративно-ужиткового мистецтва, таких, як текстиль, кераміка, скло. В кінці XX століття прикраси стають вираженням творчих задумів з альтернативних матеріалів (акрил, пластик, папір, re-cycling).

На початку 70-х років XX століття в українському середовищі ювелірного мистецтва та художніх прикрас розпочались важливі процеси, що зумовили розвиток їх і у наступні десятиліття. Реакцією на засилля серійної промислової продукції, консервативно зорієнтованої на зразки і стилі попередніх історичних епох, альтернативно виникає явище з новою естетикою та концепціями застосування матеріалу — авторська художня прикраса. Основною метою цього напрямку стало творче самовираження художника, а також можливість експериментувати з матеріалами, нетрадиційними для прикрас, використовувати нові технологічні прийоми, шукати свіжі, інколи парадоксальні конструктивні вирішення для найбільш повного розкриття свого творчого задуму. Авторські прикраси унікальні твори мистецтва, не розраховані на масове тиражування та існують в одному або кількох екземплярах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід зауважити, що сучасних фундаментальних джерел в українському мистецтвознавстві немає, багатшою є опрацьована база мистецтвознавцями, соціологами та культурологами Центральної Європи. Пропоноване дослідження базується головним чином на нових, сучасних поглядах на процеси розвитку українського мистецтва. Головний матеріал дослідження творять найновіші літературні джерела, монографії і публікації у періодичних виданнях 1970-х — 2010-х рр. Попри інтенсивний розвиток художніх ініціатив, який спостерігається в мистецтві авторських прикрас упродовж останніх десятиліть, ця тема ще не достатньо проаналізована і вивчена сучасною мистецтвознавчою та культурологічною думкою. Авторські прикраси як мистецьке явище, попри їх культурне значення, ще не отримали належного наукового висвітлення. Це зумовлено тим, що в Україні ця тема практично не висвітлена в публікаціях та монографіях, відсутні критичні статті, рецензії.

Тут традиційно популяризувались художні якості прикрас історичних епох та застосування традиційних консервативних матеріалів, лише в кінці XX ст. невелика група художників-ювелірів та поодинокі автори в своїх творах починають експериментувати з технікою, матеріалом, формою, але при цьому практично не відходячи від загально усталених «канонів».

Цілі статті:

- 1) простежити особливості становлення авторських прикрас в Україні ост. третини XX — початку XXI ст;
- 2) виявити художньо-естетичні особливості авторських прикрас в Україні ост. третини XX — по-

чатку XXI ст. з урахуванням властивостей застосування матеріалів прикрас та творчих концепцій;
3) з'ясувати концепції застосування матеріалу в художніх прикрасах та визначити творчі методи провідних художників ост. третини XX — початку XXI ст.

Виклад основних результатів дослідження.

В 1970-х роках в Україні на перший план виступило захоплення ретроспективізмом і багатоманітністю ювелірних виробів. Це було пов'язано з можливістю відродження в пострадянський час традицій класичної спадщини українського ювелірного мистецтва.

Проте в 1970-х роках вагомі зміни відбулись в ділянці формотворення. Пов'язано це із загальними тенденціями у світовому ювелірному мистецтві. Домінують вироби доволі великих геометричних об'ємів, простих і лаконічних форм. Пошуки нових конструктивних вирішень привели до створення різноманітних виробів, що трансформуються [1: 41–50].

Від 1970-х років у ювелірних прикрасах, як і загалом у декоративному мистецтві, змінилося ставлення до декору, його кількості, способу розташування. Окреслився перехід від традиційних мотивів до сучасних пластичних форм. Художників більше приваблює робота над формою, краса гладкої поверхні, виявлення естетичних якостей фактури, кольору, матеріалу [13: 37].

1980-ті роки — це період вираження авторського мистецтва. Воно виокремилось як самостійний вид мистецтва, що володіє своєю оригінальною мовою. Художникам властива внутрішня свобода, відчуття матеріалу. Для втілення своїх творчих задумів вони знаходять сміливі образи та конструкторські вирішення. Відроджується техніка гарячої емалі й особливо плідно в цій техніці працює львівський художник ювелір та емальєр, викладач кафедри художнього металу Львівської національної академії мистецтв (ЛНАМ) Станіслав Вольський. В руслі пластики малих форм працював Віталій Шоломій, викладач кафедри художнього металу ЛНАМ, який, як випускник Таллінської академії мистецтв, вбачав призначення творів не стільки в їхній функціональності, скільки в можливості формотворення, створенні своєрідної скульптури. Теоретик мистецтва А. Кантор, аналізуючи мистецькі процеси 1980-х років, зазначив: «<...> усяке мистецтво сьогодні є станковим, оскільки його ціль — виставка, де представлено індивідуальність, а не ансамбль <...>» [3: 22].

В радянський час авторське мистецтво від початку мало певну особливість. Унаслідок державної монополії на роботу з коштовними металами та камінням, воно було позбавлене можливості використовувати основні традиційні матеріали. Багато художників-ювелірів були змушені звернути увагу на дешеві метали та їхні сплави — мідь, нікель, мельхіор, і на нові сучасні матеріали — титан, сталь, пластмасу, синтетичне скло. Цей факт безумовно

вплинув і зумовив характер ювелірного мистецтва наступних десятиліть ХХ ст. У своїх творчих пошуках художники йшли від форми виробу, від ідеї до матеріалу, відкриваючи його пластичні можливості та декоративні якості.

Період 1990-х — 2000-х років стає знаковим в мистецтві художніх прикрас. Основними тенденціями в Україні стає сильніша орієнтація на авангард, експерименти з новими матеріалами, поширення нової естетики матеріалу. Що насамперед зумовлено формуванням молодого плеяди професійних художників, випускників художніх закладів Львова, Києва, Харкова.

Найбільш потужним рушієм у розвитку сучасного ювелірного мистецтва в кінці ХХ століття став Львів та творчість його провідних митців. Цікавою тенденцією сучасної «ювелірки» у Львові є одночасний розвиток двох поколінь ювелірів.

Перші — це майстри, початок творчості яких припадає на 60–70-ті роки ХХ століття, що в своїх творах віддають данину спадщині минулого і внесли вагомий вклад у розвиток сучасного ювелірного мистецтва Львова. Їх творчість характеризується шанобливим ставленням і розумінням давніх українських ювелірних традицій.

Друге покоління, завдяки зусиллям викладачів кафедри художнього металу ЛНАМ, становить ціла плеяда молодих художників-ювелірів. Зокрема випускниками кафедри, чия творчість мала вплив на розвиток ювелірного мистецтва Львова кінця ХХ століття, стали Орест Івасюта, Роман Велігурський, Сергій Микита, Дмитро Ледницький, Віталій Крохмалюк, Ольга Гикова, Олександр Буйвідт, Андрій Кулигін та інші. Молоді митці відверто і природно сприймають світові новації. Їх творчість позначена розкутістю думки, сміливістю експериментальних пошуків щодо технологічних новацій, а також пошуками нових форм самоутвердження.

Одним із тих, хто звернув на себе увагу як художник-експериментатор та новатор у ювелірстві, є Орест Івасюта — художник по металу, ім'я якого знане не лише у мистецьких колах Львова чи України. Незважаючи на те, що Орест молодий художник, він є одним із піонерів, які почали по-новому трактувати ювелірне мистецтво, мистецтво прикраси [4: 188].

В прикрасах О. Івасюти ми бачимо застосування нетрадиційних матеріалів, таких як гафній, магніт, волосся, гума, скло, монети тощо. Ця тенденція уже десятиліттями є типовою для Європи, вираження нової естетики прикрас за допомогою інших матеріалів, а також саме трактування прикраси. Творення творів мистецтва є засобом комунікації, носіння прикраси — навпаки. Його твори цікавлять передусім оригінальністю задуму, технічною рафінованістю та художньо-естетичними якостями.

Провокативний перстень-амулет, який при одяганні поступово міняє форму і при фіксації повністю отримує вертикальну домінанту, декорований волоссям коханої людини з улюбленого місця. Цей перстень-амулет був номінантом

на виставці ювелірних прикрас «International Competition of Goldsmithery AMULETS» (1999), в м. Легніце, Польща.

В роботах О. Івасюти часто домінує образ амулета. Наприклад, перстень-обручка з відбитками зубів коханої людини. Чи перстень-магніт, на поверхні якого на магніті залізні ошурки, які рухаються та міняють фактуру та рисунок. До цього персня є своє концепція. У світі існує два таких персні, коли обидва персні зустрічаються, вони притягуються. Орест Івасюта з цим перснем як єдиний представник України брав участь у міжнародній виставці «Valuable Links» в 2003 році, проект країн ОБСЄ, презентація всіх художників якої відбулася в Софії, Амстердамі та Відні [4: 189].

Художниками та випускниками ЛНАМ, які й надалі працюють у Львові в сфері ювелірного мистецтва, є Віталій Крохмалюк та Олександр Буйвідт.

Віталій Крохмалюк в своїх ювелірних виробках є надзвичайно точним та досягнув високої технічної рафінованості та естетичних якостей. В прикрасах як матеріал він застосовує срібло, золото, а також працює з титаном, використовує кольорове дорогоцінне та напівдорогоцінне каміння, тоді його твори набувають поліхромного звучання. Він не боїться поєднувати інколи великі форми каменів з металом, які в загальній композиції доповнюють один одного.

Із робіт В. Крохмалюка привертає увагу серія перснів «Автопортрет», яка складається з шести об'єктів. Вони ніби зображають процес формування, еволюції. Перший перстень виконаний із силікону, другий зі срібла, проте повторює колір і форму попереднього, невідшліфовану, наступний вже більше схожий на метал, на ньому прослідковуються відбитки пальців художника, і так до останнього поступово персні вишліфовуються, набувають чіткої композиції та форми, блиску. Цей твір був премійований в 2001 році на конкурсі ювелірного мистецтва в Легніце, Польща [5: 85].

Олександр Буйвідт, також випускник Львівської академії мистецтв 2003 року, працює дотепер як художник-ювелір. Розглядаючи його роботи можна зауважити, що автор переважно працює зі сріблом, рідше золотом та іншими металами. Ювелірні вироби Олександра динамічні, тут спостерігається постійний ритм ліній та площин, які прослідковуються в перснях, браслетах, сережках, нашійних прикрасах.

Ювелірні прикраси Олександра Буйвідта неодноразово премійовані на різних спеціалізованих конкурсах та виставках, серед яких фестиваль Гефайстон в Чехії.

Олег Петрів, теж випускник ЛНАМ, експериментує з формами та кольором, інспірується слов'янськими та кельтськими мотивами.

Важливою постаттю мистецтва сучасних прикрас є художник-ювелір Костянтин Кравчук, який у своїх творах застосовує традиційні матеріали, проте велику вагу приділяє формам, кольору, фактурам, використовує напівкоштовне каміння.

Естетикою чистих форм і ліній, лаконізмом відрізняються твори київського художника Хаїма Хаймовича, який використовує мідь і сріблення та втілює їх у простих делікатних формах прикрас, які стають доповненням до тіла реципієнта і підкреслюють його красу.

Поряд із художніми прикрасами, виконаними у ювелірних техніках на початку ХХІ ст., в Україні, як і в Європі, вже понад 15 років почали конкурувати прикраси з альтернативних матеріалів. Особливу увагу слід звернути на застосування таких матеріалів, як пластмаса або високоякісна сталь, вживання неблагородних, нетрадиційних для прикрас матеріалів, як кістка, повсть, папір або дерево до інноваційного поєднання звичних ювелірних матеріалів, благородних металів та коштовного камінням.

В цьому руслі працюють художники, які «прийшли» з інших видів мистецтва: кераміки — Олена Хомякова, скла — Олександр Боярко, текстилю, моделювання — Марія Опалінська (прикраси з вовни, виконані технікою валяння: нашийні прикраси, персні, сережки). Черкашина Олена працює виключно зі шкірою та експериментує з формою та ритмом конструктивних деталей, Оксана Гудзик працює в техніці печворк, її фаворитом є різноманітні броші, модельєр Олеся Теліженко експериментує з вовною, імітацією давньоруських прикрас з металів.

Як ми бачимо, пласт матеріалу є дуже великий і цікавий, проте його складно систематизувати, оскільки досі в Україні немає жодного навчального закладу і програми, де можна було вивчати ювелірне мистецтво та художні прикраси. Наприклад у Мюнхенській Академії Мистецтв є окремий відділ «Прикраси», де студенти проходять навчання у всіх матеріалах та техніках. Відсутність спеціалізованих галерей та відповідних мистецьких критиків сильно ускладнює реалізацію творів поодиноких художників-ювелірів. Для постійного контакту та спілкування художників необхідними є конкурси та регулярні виставки. В Україні також складна ситуація з інструментами, обладнанням та матеріалами, що в певній мірі вкрай ускладнює й так скрутну ситуацію, також обмежує потенціал художників. Художники прикрас в Україні все ще ізольовані один від одного, тому що не існує окремої спільки чи об'єднання, також обмаль контактів із закордонними колегами. І звичайно, досі не існує україномовної фахової літератури. Проте, це лише питання часу, оскільки явище досить нове в мистецькому обігу України, а також питання ініціативи, як зі сторони художників, так і мистецтвознавців.

Висновки. Мистецькі тенденції авторських прикрас в Україні останньої третини ХХ — початку ХХІ століття виявляються у творчості художників прикрас у формі експерименту, у застосуванні та синтезі засобів із різних видів мистецтва, таких як ковальство, скульптура, живопис, текстиль і т. д. Важливим аспектом є пошук нових та власних інтерпретацій. Художні прикраси в Україні яви-

*Орест Івасюта. Перстень.
Срібло, магніт, магнітні опилки. 2004*

ще досить «молоде», проте, зважаючи на неабиякий інтерес до цього виду мистецтва, як зі сторони митців, так і з боку поціновувачів, говорить про явище як актуальне й таке, що творить мистецький феномен. В Європі явище авторських художніх прикрас має вже свої традиції, школи, видатних художників, велику кількість презентацій та публікацій. В Україні цікавим є те, що явище авторських художніх прикрас як мистецького феномену є досить новим, тому важливим є прослідкувати та проаналізувати той момент зближення, впливу та нашарування мистецьких і культурних тенденцій, які існують сьогодні.

Література:

1. Бариш-Тищенко І. Ювелірне мистецтво — здобутки і тенденції / І. Бариш-Тищенко // Образотворче мистецтво. — 1982. — № 3. — С. 22–24.
2. Бодровой Э., Крамаренко Л. Искусство и ремесло ювелира. Пять вопросов художникам / Э. Бодровой, Л. Крамаренко // ДИ. — 1984. — № 8. — С. 5–19.
3. Кантор А. Искусство восьмидесятих годов / А. Кантор // Советское искусствознание. — М., 1988. — Вып. 24. — С. 5–29.
4. Кравченко М. Я. Експериментальні візії / М. Я. Кравченко // Ковальська майстерня. Каталог «Художня обробка металу в навчальних закладах України». — 2006. — № 3(5). — С. 187–205.
5. Кравченко М. Я. Львівська ювелірна школа — магнетизм творчості / М. Я. Кравченко // Образотворче мистецтво. — 2006. — № 3. — С. 83–86.
6. Кравченко М. Я. Традиції і сучасність львівської школи ювелірного мистецтва / М. Я. Кравченко // Мистецтвознавчий автограф. — Львів, 2007. — Випуск 2. — С. 182–189.
7. Лучинський О. Відділ художнього металу / О. Лучинський // Карби. Додаток до журналу образотворче мистецтво. — Львів, 2002. — № 1. — с. 57.
8. Львівські сувеніри: Буклет / Упоряд. М. Курилич. — Львів: Каменяр, 1965. — 28 с.
9. Мастера ХХІ века. — М.: Бук Хаус, 2004. — 192 с.
10. Проблемы ювелирного искусства сегодня // Советское декоративное искусство. — Вып. 6. — М., 1983. — С. 189–204.
11. Федорук О. К. Сучасне українське ювелірство: Здобутки і перспективи / О. К. Федорук // НТЕ. — 1985. — № 5. — С. 11–17.
12. Шоломій В. Становлення студій з художнього металу / В. Шоломій / Вісник ЛАМ. — Львів, 1996. — Вип. 7. — С. 52–55.
13. Ювелирные изделия: Каталог // Львовское произв.-техн. объединение «Ювелирпром». — Львов, 1976. — 40 с.